

Національна академія наук України
Державний природознавчий музей

**НАУКОВІ ЗАПИСКИ
ДЕРЖАВНОГО
ПРИРОДОЗНАВЧОГО МУЗЕЮ**

Випуск 29

Спеціальний випуск

Львів 2013

Национальная академия наук Украины
Государственный природоведческий музей

**НАУЧНЫЕ ЗАПИСКИ
ГОСУДАРСТВЕННОГО
ПРИРОДОВЕДЧЕСКОГО
МУЗЕЯ**

Том 29

Специальный выпуск

Львов 2013

National Academy of Sciences of Ukraine
State Natural History Museum

**PROCEEDINGS OF THE STATE
NATURAL HISTORY MUSEUM**

Volume 29

Special edition

Lviv 2013

УДК 57+58+591.5+502.7:069

Наукові записки Державного природознавчого музею. – Львів, 2013. – Вип. 29. – 223 с.

Спеціальний випуск збірника присвячений проблемам динаміки різноманіття та адаптаційному потенціалу ентомобіоти які розглядалися на VII Львівській ентомологічній школі присвяченій пам'яті професора Андрея Шептицького, яка проходила в рамках міжнародної науково-практичної конференції «Подільські читання», організованої Міністерством освіти і науки України, Тернопільським національним педагогічним університетом ім. В. Гнатюка, Природним заповідником «Медобори», Національним природним парком «Дністровський каньйон», Державним природознавчим музеєм НАН України (м. Львів), Кам'янець-Подільським національним університетом ім. І. Огієнка, Вінницьким державним педагогічним університетом ім. М. Коцюбинського, Хмельницьким національним університетом, Ойцовським парком народовим (Польща), що відбулася 23-24 травня 2013 року в м. Тернополі.

Для екологів, ботаніків, зоологів, працівників природничих музеїв, заповідників, національних парків та інших природоохоронних установ.

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ

Чернобай Ю.М. д-р біол. наук, проф. (*головний редактор*); Берко Й.М. д-р біол. наук, проф.; Бокотей А.А. канд. біол. наук, с.н.с. (*відповідальний секретар*); Волгін С.О. д-р біол. наук, проф.; Дригант Д.М. д-р г.-м. наук, с.н.с.; Климишин О.С. д-р біол. наук, с.н.с. (*науковий редактор*); Малиновський А.К. д-р с.-г. наук; Тасенкевич Л.О. д-р біол. наук, проф.; Третяк П.Р. д-р біол. наук, проф.; Царик Й.В. д-р біол. наук, проф.

РЕДАКЦИОННАЯ КОЛЛЕГИЯ

Чернобай Ю.Н. (*главный редактор*), Берко И.Н., Бокотей А.А. (*ответственный секретарь*), Волгин С.А., Дрыгант Д.М., Климишин А.С. (*научный редактор*), Малиновский А.К., Тасенкевич Л.А., Третяк П.Р., Царик И.В.

EDITORIAL BOARD

Chernobay Y.M. (*Editor-in-Chief*), Berko I.M., Bokotey A.A. (*Managin Editor*), Volgin S.O., Drygant D.M., Klymyshyn O.S. (*Scientific Editor*), Malynovsky A.K., Tassenkevich L.O., Tretjak P.R., Tsaryk I.V.

Видання 29 тому здійснено за фінансової підтримки природного заповідника «Медобори»

*Рекомендовано до друку вченою радою
Державного природознавчого музею*

ISSN 2224-025X

© Наукові записки ДПМ, 2013

УДК 591.15:595.773.1:57.087.1

В. Р. Третяк, Г. О. Сіренко

**ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНА ОЦІНКА МІМЕТИЧНОЇ ЕФЕКТИВНОСТІ
ЗАБАРВЛЕННЯ АБДОМЕНУ ДЗЮРЧАЛКИ БДЖОЛОВИДНОЇ (*ERISTALIS
TENAX* LINNAEUS, 1758) (DIPTERA: SYRPHIDAE)**

Ключові слова: *Diptera*, *Syrphidae*, *Eristalis tenax*, мімікрія, захисне забарвлення

На сьогодні незаперечним фактом є те, що вид *E. tenax* L. є Бейтсовим імітатором медоносною бджолою (*Apis mellifera* L.) [6-15]. Наслідування проявляється у наявності міметичного забарвлення, поведінкових аспектах (живленні, перельотах з квітки на квітку) [11] та інших деталях, притаманних моделі. Саме Бейтсова мімікрія буде індикатором різних аспектів адаптивності та причиною виникнення досить широкого діапазону фенотипічної мінливості у досліджуваного виду. Звичайно, що ентомологи легко відрізняють міметично забарвлених дзюрчалок від медоносних бджіл, тому деякі автори описують мімікрію *E. tenax* та кількох близьких видів, таких як *E. nemorum*, *E. pertinax*, *E. arbustorum* як «недосконалу» [10-11], проте навіть ці – «недосконалі» імітатори отримують певні переваги від мімікрії [8, 10, 13].

Мета роботи полягала у визначенні ефективності захисного забарвлення у виду *E. tenax* під тиском з боку припустимих природних хижаків та встановлення моменту, коли ефект Бейтсової мімікрії буде найвищим.

Матеріал і методика досліджень

Виділення фенотипів та фенотипових форм для *E. tenax* з подальшим їх диференціюванням на фенотипові класи проводилось згідно стандартних методик [5].

На території Івано-Франківської області найбільш поширеним підвидом медоносною бджолою є *Apis mellifera carnica*, експансія якої на територію Західного регіону України почалась понад 150 років тому [3], проте деякі дослідники (Ф. Рутнер, К. Дреер) виділяють, крім типової для гірських місцевостей *carnica*, які розглядаються як карпатські бджоли [3], також *Apis mellifera mellifica*, які характеризуються яскравішим забарвленням. Тобто на сьогодні в різних біотопах Івано-Франківської області можна спостерігати різний розподіл фенотипічних форм бджіл [3]. На відміну від попередніх робіт [12-14], було виділено три основні фенотипічні класи бджіл для подальшого порівняння з їх припустимим мімістом – *E. tenax*, а саме ті класи, які характеризувались відмінністю за забарвленими черевцями: AMd – абдомен черевця повністю чорного забарвлення (D), AMm – світлі смуги на 2-5 тергітах (M), AMl – яскраво-жовті смуги на практично всіх тергітах черевця (L) (рис. 1). На відміну від моделі у *E. tenax* зберігається темна серединна смуга, яка необхідна для нагрівання сонячним промінням абдомену [10-11]. У бджіл фенотипічний малюнок формується з поперечних смуг абдомену, проте, незважаючи на деяку відмінність, цілісні їх малюнки є досить схожими.

Для експериментального вивчення ефективності мімікрії *E. tenax* було використано голубів (*Columba livia*), які є типовими мешканцями урбоекосистем поряд з людьми. Мертвих або знерухомлених комах викладали на аркушах формату А4, так що голуби могли досить тривалий час розглядати комах. Звичайно, під час цього процесу поведінкова імітація втрачалась майже повністю. Експерименти проводились у розірваних часових інтервалах, з різними групами голубів. Перші ж досліди показали що дзюрчалки є повністю їстівними для голубів: поглинання було досить швидким. Бджоли з'їдалися в інший спосіб: спершу голуби піднімали їх та розтирали до поверхні, вочевидь, щоб позбавити бджолу жала. При проведенні цього експерименту не брався до уваги статевий диморфізм, а тільки забарвлення черевця.

Рис. 1. Зразки забарвлення абдоменів бджоли медоносної (*Apis mellifera*): AMd, AMm та AMl відповідно.

Перший період досліджень (1) складався з 7 експериментів, кожен з яких проводився на проміжку 3-8 днів від попереднього і тривав від початку травня (11.05.2007) до середини червня (15.06.2007). У другому періоді досліджень (2) використовувались ті ж часові інтервали між експериментами, що й у першому періоді, але вони проводились з середини серпня (18.07.2007) до середини вересня (19.09.2007). Під час кожного з експериментів голубам пропонувалось по 10 екземплярів кожного класу обох видів. Як контрольний клас використовували вид двокрилий, у якого не було жодних ознак мімікрії, криптичного, або апосематичного забарвлення – муху кімнатнату (*Musca domestica*). Для перших трьох і двох останніх експериментів *A. mellifera* не використовувались. Хоча по ходу досліджень не було використано жодного активного екземпляра *A. mellifera*, нерухомі бджоли завжди викликали осторогу та порівняно довго розглядалися голубами, і у всіх випадках спочатку були розтерті по поверхні і тільки тоді з'їдені. При проведенні досліджень у перший період із запропонованих екземплярів голубами було спожито значну кількість сирфід: 77% від загальної кількості, значна частина яких відносилась до класу D (100%) і M (90%) і лише 4 з 10 екземплярів з класу L. Подібна ситуація спостерігалась і в наступних двох експериментах. Після того, як голубам, поруч з дзюрчалками були запропоновані бджоли, ситуація змінилась – спочатку голубами було відібрано кілька екземплярів *E. tenax*, але після того як голуби стикнулись з *A. mellifera*, ситуація змінилась – вони почали обережніше підходити до споживання

дзорчало, проте птахи і надалі охоче поїдали запропонованих в якості контролю *M. domestica*.

Математичну обробку отриманих результатів проводили за літературними джерелами інформації [1-2, 4] та за формулами [1-2]. Табличні значення статистичних критеріїв вибирали з [2, 4] для рівнів значущості $\alpha=0,01$ та $\alpha=0,05$.

Результати досліджень

Результати експериментів зі споживання голубами бджіл представлені в табл. 1. Після запропонованих екземплярів *A. mellifera* загальна кількість спожитих сирфід різко знизилась: ($t_2=4,914$ на рівні значущості $\alpha=0,039$ – для першого періоду і $t_2=4,333$ на рівні $\alpha=0,008$ – для другого), а окремих класів суттєво скоротилась. Слід відзначити, що протягом всього часу досліджень голубами не було з'їдено жодного екземпляру АМІ класу. Найбільш часто птахами обирались темніші класи як міміста так і моделі. У випадку перших для класу D спостерігалась майже повна прийнятність до споживання хижакими, але після того, як були запропоновані бджоли, кількість вибраних екземплярів класу скоротилась ($t_2=6,047$ на рівні значущості $\alpha=0,026$). Відрізнялись також дані за споживанням між періодами дослідження. Другий період характеризувався обережнішим вибором голубами апосеметично забарвлених комах обох видів.

Таблиця 1

Експериментальні дані за з'їденими екземплярами комах *E. tenax* та *A. mellifera* голубами (*Columba livia*)

[«-»- голубам не давали жодного екземпляру запропонованого виду]

Дослідження № експерименту	Перший період							Другий період						
	1.1	1.2	1.3	1.4	1.5	1.6	1.7	2.1	2.2	2.3	2.4	2.5	2.6	2.7
День після першого експерименту	0	3	7	15	21	27	35	0	6	12	16	20	25	32
<i>M. domestica</i>	10	10	10	9	10	9	9	10	10	10	10	9	10	10
<i>E. tenax</i>														
D	10	9	10	6	9	8	9	6	7	9	5	3	4	7
M	9	7	8	3	2	4	5	4	2	6	2	2	2	4
L	4	5	5	1	2	2	3	1	2	3	0	0	0	1
<i>A. mellifera</i>														
AMd	-	-	-	2	1	-	-	-	-	-	1	1	-	-
AMm	-	-	-	0	1	-	-	-	-	-	1	0	-	-
AMI	-	-	-	0	0	-	-	-	-	-	0	0	-	-
Всього з'їдених <i>E. tenax</i>	23	21	23	10	13	14	17	11	11	18	7	5	6	12
Всього з'їдених бджіл	-	-	-	2	2	-	-	-	-	-	2	1	-	-

У цілому наведені результати досліджень підтверджують наявність у *E. tenax* Бейтсової мімікрії, хоча не спостерігалось її значного ефекту за відсутності моделі. Менша кількість спожитих сирфід у другому періоді дослідження можливо залежить

від того, що птахи здобули більше досвіду на відміну від експериментів першого періоду, коли в групі голубів була значна кількість молодих птахів. Найбільш очевидна вигода спостерігалась для *E. tenax*, коли вони знаходились разом зі своєю моделлю, саме тоді ефективність мімікрії є найбільшою.

Спостерігався також чіткий розподіл між класами у *E. tenax*: голуби у більшості випадків неохоче поїдали мух класу L, що може свідчити про більший рівень захисту світліших форм. Темний клас D майже повністю поїдався птахами, і тільки після запропонованих бджіл, голуби почали обережніше розглядати сирфід.

Статистичний аналіз за періодами дослідження. Перевірка нульової гіпотези H_0 про статистичну рівність двох генеральних середніх (математичних сподівань).

Сформулюємо нульову гіпотезу H_0 : для двох матриць-сукупностей (двох періодів досліджень) одного класу комах *E. tenax* L. математичні сподівання (генеральні середні) a_1 і a_2 , яким дана оцінка за вибірковими середніми $\bar{X}_1$ і $\bar{X}_2$, статистично рівні на рівнях значущості $\alpha=0,05$ і $\alpha=0,01$:

$$\begin{array}{c} H_0: a_1 = a_2 \\ \uparrow \quad \uparrow \\ \bar{X}_1 \neq \bar{X}_2 \end{array}$$

Результати перевірки H_0 за одно- та двостороннім критерієм Стьюдента (t) зведені в табл. 2.

Так як попередньо доведено, що генеральні дисперсії відповідних двох матриць-сукупностей статистично рівні, то для розрахунку t_p використали формули за [33] та [45] (результати виявилися однаковими до дев'ятого знаку після коми).

Як видно з табл. 2:

- для D-класу *E. tenax* нульова гіпотеза H_0 відкидається: генеральні середні двох матриць-сукупностей для двох періодів дослідження суттєво статистично нерівні при застосуванні як одностороннього, так і двостороннього t-критерію, на рівнях значущості $\alpha=0,05$ та $\alpha=0,01$ зі ступенями нерівності $\xi_2(t)=1,006-1,725$;

- для M-класу *E. tenax* Нульова гіпотеза H_0 приймається: генеральні середні двох матриць-сукупностей для двох періодів дослідження суттєво статистично рівні при застосуванні як одностороннього, так і двостороннього t-критерію, на рівні значущості $\alpha=0,01$ та двостороннього t-критерію на рівні значущості $\alpha=0,05$ зі ступенями рівності $\xi_1(t)=1,106 - 1,551$, а при застосуванні одностороннього t-критерію на рівні значущості $\alpha=0,05$ генеральні середні двох матриць-сукупностей для двох періодів дослідження статистично нерівні зі ступенем нерівності $\xi_2(t)=1,105$;

- для L-класу *E. tenax* нульова гіпотеза H_0 відкидається: генеральні середні двох матриць-сукупностей для двох періодів дослідження суттєво статистично нерівні при застосуванні як одностороннього, так і двобічного t-критерію, на рівні значущості $\alpha=0,05$ зі ступенями нерівності $\xi_2(t)=1,333-1,630$, та одностороннього t-критерію на рівні значущості $\alpha=0,01$ зі ступенем нерівності $\xi_2(t)=1,084$ а при застосуванні двобічного t-критерію на рівні значущості $\alpha=0,01$ нульова гіпотеза приймається: генеральні середні двох матриць-сукупностей для двох періодів дослідження статистично рівні зі ступенем рівності $\xi_1(t)=1,052$.

- Кореляційний та регресійний аналіз.

- Висунута нульова гіпотеза H_0 : генеральний коефіцієнт парної кореляції ρ дорівнює нулю, якому дана оцінка за вибірковим коефіцієнтом кореляції $r_{1,2}$:

Таблиця 2

Результати перевірки нульової гіпотези H_0 про рівність генеральних середніх за t – критерієм між двома періодами дослідження фенотипічних класів комарів *E. tenax* L., що поїдалися голубами

Клас комарів	Розрахункове значення статистики t_p	Рівень значущості	Однобічний t -критерій (t_1)	Двобічний t -критерій (t_2)	Ступінь рівності двох генеральних середніх		Ступені нерівності двох генеральних середніх	
					Однобічний t -критерій	Двобічний t -критерій	Однобічний t -критерій	Двобічний t -критерій
D	3,07399	$\alpha=0,05$	1,782	2,179	0,5797	0,7089	1,7250	1,4107
		$\alpha=0,01$	2,681	3,055	0,8722	0,9939	1,1465	1,0062
M	1,96946	$\alpha=0,05$	1,782	2,179	0,9048	1,1064	1,1052	0,9038
		$\alpha=0,01$	2,681	3,055	1,3613	1,5512	0,7346	0,6447
L	2,90474	$\alpha=0,05$	1,782	2,179	0,6135	0,7502	1,6300	1,3331
		$\alpha=0,01$	2,681	3,055	0,9230	1,0517	1,0835	0,9508

Результати розрахунку коефіцієнтів кореляції між двома матрицями-сукупностями класів (D, M, L) комарів *E. tenax* L., які були з'їдені голубами та оцінка їх значущості за $r_{кр}$, t та z -критеріями приведені в табл. 3.

1) критичне значення коефіцієнта кореляції $r_{кр}$:

- $\alpha=0,05$; $f=N-2=14-2=12$: $r_{кр}\{q=1-\alpha/2=0,975$; $f=12\}=0,5324$;
- $\alpha=0,01$; $f=12$: $r_{кр}\{q=1-\alpha/2=0,995$; $f=12\}=0,6614$;

2) значення критерію Стюдента t :

- $\alpha=0,05$; $f=12$: а) однобічний критерій : $t_1\{q=1-\alpha=0,95$; $f=12\}=1,782$; б) двобічний критерій : $t_2\{q=1-\alpha/2=0,975$; $f=12\}=2,179$;
- $\alpha=0,01$; $f=12$: а) однобічний критерій : $t_1\{q=1-\alpha=0,99$; $f=12\}=2,681$; б) двобічний критерій : $t_2\{q=1-\alpha/2=0,995$; $f=12\}=3,055$;

3) значення добутку ($z_t\sigma_z$), в якому:

$$\sigma_z = \frac{1}{\sqrt{N-3}} = \frac{1}{\sqrt{14-3}} = 0,301511 - \text{середнє квадратичне відхилення}$$

$z_{t\{q=1-\alpha/2\}}$ – квантиль нормованого нормального розподілу Гауса [45]: $\alpha=0,05$: $z_{t\{q=1-\alpha/2=0,975\}}=1,96$; $(z_t\sigma_z)_{0,05}=0,59096$ та $\alpha=0,01$: $z_{t\{q=1-\alpha/2=0,995\}}=2,58$; $(z_t\sigma_z)_{0,01}=0,77790$;

Як видно з табл. 3, між матрицями-сукупностями класів комарів D, M і L за $r_{кр}$, t , z -критеріями виявлений надійний лінійний кореляційний зв'язок на рівнях значущості $\alpha=0,05$ та $\alpha=0,01$:

а) за критичним коефіцієнтом кореляції: $|r_p|=0,7586-0,8899 > r_{кр}=0,5324$ ($\alpha=0,05$); $|r_p|=0,7586-0,8899 > r_{кр}=0,6614$ ($\alpha=0,01$), зі ступенем лінійності: $\xi_1(r)=1,4249-1,6715$ ($\alpha=0,05$); $\xi_1(r)=1,1470-1,3455$ ($\alpha=0,01$), та значною частиною нелінійності в лінійному зв'язку: $\xi_2(r)=0,5983-0,7019$ ($\alpha=0,05$); $\xi_2(r)=0,7432-0,8719$ ($\alpha=0,01$);

Таблиця 3

Результати дослідження значущості коефіцієнта кореляції між двома матрицями-сукупностями класу (D, M, L) комах *E. tenax*, які були з'їдені голубами

Корел. зв'язок	r_p	$\alpha=0,05$			$\alpha=0,01$			
		$\xi_1(r)$	$\xi_2(r)$	$\xi_{12}(r)$	$\xi_1(r)$	$\xi_2(r)$	$\xi_{12}(r)$	
D-M	0,7586	1,4249	0,7019	2,1267	1,1470	0,8719	2,0188	
D-L	0,8899	1,6715	0,5983	2,2698	1,3455	0,7432	2,0887	
M-L	0,8654	1,6255	0,6152	2,2407	1,3084	0,7643	2,0727	
Корел. зв'язок	r_p	t_p	$\alpha=0,05$			$\alpha=0,01$		
			$\xi_1(t)$	$\xi_2(t)$	$\xi_{12}(t)$	$\xi_1(t)$	$\xi_2(t)$	$\xi_{12}(t)$
однобічний критерій								
D-M	0,7586	4,0332	2,2633	0,4418	2,7051	1,5044	0,6647	2,1691
D-L	0,8899	6,7580	3,7924	0,2637	4,0561	2,5207	0,3967	2,9174
M-L	0,8654	5,9827	3,3573	0,2979	3,6552	2,2315	0,4481	2,6797
двобічний критерій								
D-M	0,7586	4,0332	1,8509	0,5403	2,3912	1,3202	0,7575	2,0777
D-L	0,8899	6,7580	3,1014	0,3224	3,4239	2,2121	0,4521	2,6642
M-L	0,8654	5,9827	2,7456	0,3642	3,1098	1,9583	0,5106	2,4690
Корел. зв'язок	r_p	z_p	$\alpha=0,05$			$\alpha=0,01$		
			$\xi_1(z)$	$\xi_2(z)$	$\xi_{12}(z)$	$\xi_1(z)$	$\xi_2(z)$	$\xi_{12}(z)$
D-M	0,7586	0,992909	1,6802	0,5952	2,2753	1,2764	0,7835	2,0599
D-L	0,8899	1,4214451	2,4053	0,4157	2,8211	1,8273	0,5473	2,3745
M-L	0,8654	1,3144617	2,2243	0,4496	2,6739	1,6898	0,5918	2,2816

б) аналогічний висновок витікає під час оцінки значущості коефіцієнта кореляції за t-критерієм:

- однобічний критерій:

$|t_p|=4,0332-6,7580 > t_r=1,782$ ($\alpha=0,05$); $|t_p|=4,0332-6,7580 > t_r=2,681$ ($\alpha=0,01$), зі ступенями лінійності $\xi_1(t)=2,2633-3,7924$ ($\alpha=0,05$); $\xi_1(t)=1,5044-2,5207$ ($\alpha=0,01$), та значною частиною нелінійності в лінійному зв'язку: $\xi_2(t)=0,2637-0,4418$ ($\alpha=0,05$); $\xi_2(t)=0,3967-0,6647$ ($\alpha=0,01$);

- двобічний критерій:

$|t_p|=4,0332-6,7580 > t_r=2,179$ ($\alpha=0,05$); $|t_p|=4,0332-6,7580 > t_r=3,055$ ($\alpha=0,01$) зі ступенями лінійності $\xi_1(t)=1,8509-3,1014$ ($\alpha=0,05$); $\xi_1(t)=1,3202-2,2121$ ($\alpha=0,01$) та значною частиною нелінійності в лінійному зв'язку: $\xi_2(t)=0,3224-0,5403$ ($\alpha=0,05$); $\xi_2(t)=0,4521-0,7575$ ($\alpha=0,01$);

в) аналогічний висновок витікає також під час оцінки значущості коефіцієнта кореляції за z-критерієм: $|z_p| = 0,992909-1,4214451 > (z_r \cdot \sigma_z) = 0,59096$ ($\alpha=0,05$); $|z_p| = 0,992909-1,4214451 > (z_r \cdot \sigma_z) = 0,77790$ ($\alpha=0,01$) зі ступенем лінійності $\xi_1(z)=1,6802-2,4053$ ($\alpha=0,05$); $\xi_1(z)=1,2764-1,8273$ ($\alpha=0,01$) та значною частиною нелінійності в лінійному зв'язку: $\xi_2(z)=0,4157-0,5952$ ($\alpha=0,05$); $\xi_2(z)=0,5473-0,7835$ ($\alpha=0,01$).

За результатами кореляційного аналізу (табл. 3), вихідних статистичних оцінок та апроксимацією лінійних зв'язків отримані такі аналітичні вирази для двох матриць-сукупностей класів *E. tenax*, що поїдалися голубами:

$$\begin{aligned}
 u_D &= 4,25951 + 0,70611 u_M; \\
 u_D &= 4,90638 + 1,14865 u_L; \\
 u_M &= 1,79990 + 1,20005 u_L.
 \end{aligned}$$

Висновки

Вид *E. tenax* L. характеризується значним ступенем популяційної фенотипової мінливості, яка визначається низкою екологічних факторів та явищ, серед яких можна виділити значний вплив Бейтсової мімікрії. За наявності припустимих моделей (*A. mellifera*) спостерігалась вища ефективність мімікрії для двох фенотипових класів. Колір та площа плям у забарвленні абдомену також були визначальними при виборі потенційними хижаками своїх жертв: частка з'їдених комах класу L була на порядок нижчою, ніж класів D та M. Найменший захист від хижаків мали мухи D класу, хоча очевидно, що в природних умовах екземпляри з темним абдоменом використовують менше часу на нагрівання тіла стаючи більш активними швидше, ніж комахи більш світліших класів M та L.

Розглядаючи кількість екземплярів *E. tenax*, що поїдалися голубами, в матрицях-сукупностях за періодами досліджень, як дискретні випадкові величини, показано, що емпіричний розподіл абсолютних частот має сильно виражений регулярний характер, який відрізняється від випадкового розподілу Пуассона, окрім першого періоду досліджень для M-класу та другого періоду для L-класу, які мають виражений контагіозний (груповий, агрегаційний) розподіл, що теж відхиляється від випадкового розподілу Пуассона. Встановлено, що узагальнені матриці за двома періодами досліджень за абсолютними і відносними частотами та узагальнені матриці за D, M, L-класами комах за абсолютними і відносними частотами *E. tenax* L, що поїдалися голубами, суттєво статистично не відрізняються одна від одної.

За критичним коефіцієнтом кореляції, критеріями Стьюдента та Фішера показано, що між узагальненими матрицями-сукупностями результатів D, M, L-класів комах існує надійний лінійний зв'язок. Приведені лінійні рівняння, які зв'язують результати різних класів дзюрчалок і вказують на ефективність мімікрії.

1. Адлер Ю. П. Планирование эксперимента при поиске оптимальных условий / Ю. П. Адлер, Е. В. Маркова, Ю. В. Грановский. – 2-е изд., перераб. и допол. – М.: Наука, 1976. – 280 с.
2. Бендат Дж. С. Измерение и анализ случайных процессов / Дж. С. Бендат, А. Г. Пирсол; пер. с англ. Г. В. Матушевского, В. Е. Привальского; под ред. И. Н. Коваленко. – М.: Мир, 1971. – 408 с. – Перевод за изд.: Measurement and analysis of random data / Julius S. Bendat, Allan G. Piersol. – John Wiley and Sons, Inc. – New York-London-Sydney, 1967.
3. Карпатские пчелы / [под ред.: Гайдар В. А., Пилипенко В. П.]. – Ужгород: Карпаты, 1989. – 312 с.
4. Планирование эксперимента в исследовании технологических процессов / К. Хартман, Э. Лецкий, В. Шефер и др. / пер. с нем. Г. А. Фоминой, Н. С. Лецкого; под ред. Э. К. Лецкого. – М.: Мир, 1977. – 552 с. Перевод за изд.: Statistische Versuchsplanung und-auswertung in der Stoffwirtschaft / von einem Autorenkollektiv Herausgeber: Klaus Hartmann, Eduard Lezki, Wolfgang Schäfer. – VEB Deutscher Verlag für Grundstoffindustrie, Leipzig, 1974.
5. Шмальгаузен И. И. Проблемы дарвинизма [изд. втор. переработанное и дополненное] / И. И. Шмальгаузен. – Л.: Наука, 1969. – 493 с.

6. Atkins E. L. Mimicry between the drone fly, *Eristalis tenax* and the honeybee, *Apis mellifera*. Its significance in ancient mythology and present-day thought. // *Annls Entomol.* –1948. – Vol. 41 – P.387-392.
7. Cain A. J. The theory of adaptive polymorphism / A. J. Cain, P. M. Sheppard // *Amer. Natur.* – 1954b. – Vol. 88. – P.321-326.
8. Charlesworth D. Theoretical genetics of Batesian mimicry. II. Evolution of supergenes / D. Charlesworth, B. Charlesworth // *Journal of Theoretical Biology.* – 1975. – Vol. 55. – P.305-324.
9. Dlusski G. M. Are dipteran insects protected by their similarity to sting Hymenoptera // *Бюлет. Московского общества Испытателей природы. Отд. Биолог.* – 1984. – № 89. – P.25-40.
10. Gilbert F. S. Diurnal activity patterns in hoverflies (Diptera, Syrphidae) // *Ecological Entomology.* – 1985. – Vol.10. – P.385–392.
11. Golding Y. C. Behavioural mimicry of honeybees (*Apis mellifera*) by droneflies (Diptera: Syrphidae: *Eristalis* spp.) / Y. C. Golding, M. Edmuns // *Proc. R. Soc. Lond.* – 2000. – Vol. 267. – P.903-909.
12. Heal J. R. Colour patterns of Syrphidae: I. Genetic variation in the dronefly *Eristalis tenax* // *Heredity.* – 1979a. – № 42. – P.223-236.
13. Heal J. R. Colour patterns of Syrphidae. 4. Mimicry and variation in natural populations of *Eristalis tenax* // *Heredity.* – 1982. – № 49. – P.95-110.
14. Heal J. R. Variation and seasonal changes in hoverfly species: interactions between temperature, age and genotype// *Biological Journal of the Linnean Society.* – 1989. – Vol. 36, № 3. – P.251-269.
15. Holloway G. J. Phenotypic variation in colour pattern and seasonal plasticity in *Eristalis* hoverflies (Diptera: Syrphidae) // *Ecological Entomology* –1993. – Vol. 18(3). – P.209-217.

Прикарпатський національний університет ім. Василя Стефаника,
e-mail: *Eristalis@yandex.ru*

Третьяк В. П., Сиренко Г. О.

Экспериментальная оценка миметичной эффективности окраски abdomena ильницы (*Eristalis tenax* Linnaeus, 1758) (Diptera: Syrphidae)

Описан механизм формирования и распределения полиморфизма популяций *E. tenax* по окраске тергитов брюшка, под воздействием эффекта Бейтсовой мимикрии и хищничества. Фенотипическая изменчивость вида определяется несколькими факторами, базой которой является, бесспорно, собственно полиморфизм и взаимодействие с ним таких факторов, как возрастная изменчивость имаго и температура развития куколки.

Ключевые слова: *Diptera, Syrphidae, Eristalis tenax, мимикрия, защитная окраска*

Tretyak V., Sirenko G.

Experimental estimation of abdomen mimetic colorations effectiveness in dronefly (*Eristalis tenax* Linnaeus, 1758) (Diptera: Syrphidae)

The mechanism of creation & distribution *E. tenax* polymorphism by tergites colorations in a Batesian mimicry & predation results are described. Phenotypical variability of the species are determined by a few factors, the base of which is indisputably actually polymorphism and co-operating with him factors such as age-old changeability of adult stage, and development pupa temperature.

Key words: *Diptera, Syrphidae, Eristalis tenax, mimicry*

Національна академія наук України
Державний природознавчий музей

Наукове видання

НАУКОВІ ЗАПИСКИ ДЕРЖАВНОГО ПРИРОДОЗНАВЧОГО МУЗЕЮ

Випуск 29

Научные записки Государственного природоведческого музея
Proceedings of the State Natural History Museum

Українською, російською та англійською мовами

Головний редактор Ю. М. Чернобай

Комп'ютерний дизайн і верстка В. Б. Різун

Адреса редакції:
79008 Львів, вул. Театральна, 18
Державний природознавчий музей НАН України
телефон / факс: (032) 235-69-17
e-mail: museologia@museum.lviv.net
<http://museum.lviv.net>

Формат 70×100/16. Обл.-вид. арк. 23.1. Наклад 300 прим.

Виготовлення оригінал-макета і друк здійснено в Лабораторії природничої музеології та видавництва Державного природознавчого музею НАН України